

OPONENTSKÝ POSUDEK DISERTAČNÍ PRÁCE

Jaroslav Dibelka

Obranné strategie mužů a žen obviněných ze smilstva a cizoložství na
třeboňském panství na přelomu 17. a 18. století. Venkované jako

aktéři všedního života ve světle trestně právní agendy,

rukopis disertační práce, 216 stran počítačové sazby,

Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých

Budějovicích, České Budějovice 2010,

školitel: prof. PhDr. Václav Bůžek, CSc.

Studium dějin raně novověkého venkova a jeho obyvatelstva patří v české historiografii devadesátých let 20. a počátku 21. století ve srovnání s výzkumy jiných sociálních vrstev (zejména šlechty) k méně frekventovaným badatelským tématům. Je potěšitelné, že i za těchto podmínek věnoval pan Jaroslav Dibelka venkovské problematice mnohaleté badatelské úsilí. Autor si jako téma své disertační práce zvolil poměrně komplikovanou problematiku vyžadující ke zdárnému zvládnutí mezioborové znalosti, v daném případě přesahující především do právních dějin. Pracoval s největší pravděpodobností s rozsáhlým souborem pramenů, především výslechových protokolů (jejich přesný počet ani odhad pro zkoumaný prostor a období jsem bohužel v práci neobjevil), které podrobil precizní několikafázové kritice. Ke zkoumanému tématu se vztahuje jen minimum domácích prací, doktorand byl tak odkázán pouze na zahraniční literaturu, které prostudoval obdivuhodně rozsáhlý komplet.

Autor omezil badatelský prostor na jedno panství, což považuji z mnoha hledisek (téma práce, dostatečnost, resp. zvládnutelnost pramenné základny apod.) jako velmi vhodné. Ve prospěch konkrétního třeboňského panství vypovídá jeho

mimořádně zachovalá pramenná základna. Délka zkoumaného období (81 let, viz s. 72) se mi jeví jako postačující, v jejím intervalu autor dokázal například postihnout změny v intenzitě trestání zkoumaných deliktů. Při obhajobě by však měl blíže objasnit volbu mezních roků, tj. roku 1660 a 1740. Také délka zkoumaného období by měla být lépe formulována v názvu práce.

Studie má promyšlenou a logicky členěnou strukturu. Vlastní subkapitulu v rámci úvodu by si snad zasloužily jen pasáže týkající se cílů práce, hlavních badatelských otázek a úkolů a použitých metod, jež jsou rozptýleny na několika místech práce. V úvodu, který představuje více než čtvrtinu celé studie, podal doktorand ucelený přehled českého bádání o dějinách venkova od konce 19. století po současnost, a především pak přiblížil hlavní směry evropského bádání o okrajových skupinách obyvatelstva. Dále věnoval pozornost objasnění a vymezení v práci užitých pojmů a stručně přiblížil hospodářské, a především geografické poměry na třeboňském panství. Tuto část práce by bylo vhodné doplnit o mapu, resp. sérii map, které by postihovaly proměnu velikosti panství a celkový rozsah schwarzenberského majetku v jižních Čechách. Úvodní pasáž studie završil J. Dibelka přehledem v práci použitých pramenů a jejich kritikou. Přestože autor uvádí, že se tato subkapitola bude zabývat podrobnou kritikou celé řady rozmanitých pramenů (s. 48), ve skutečnosti se omezila pouze na výsledkové protokoly, ostatní použité prameny zde byly pouze zmíněny. Jako cenné na tomto místě považuji získané poznatky o mimořádně důležité úloze písařů při formulaci a sepisování protokolů. Při obhajobě by mohl doktorand objasnit otázku, zda a v jaké míře využívali této pozice ať už v kladném nebo záporném slova smyslu ve vztahu k obviněným.

V kapitole s názvem *Delikty smilstva a cizoložství řečí normativních pramenů* nevěnoval autor jen pozornost výši a formě trestů obsažených v různých zákonících, vrchnostenským snahám o vymýcení uvedených deliktů důslednější kontrolou ženské venkovské populace, radikálnímu zesílení ostrakizace nemanželských dětí a svobodných matek, ale i přiblížení změn svatebního obřadu v období před a po tridentském koncilu, posílení manželství záštitou církve, které

vedlo následně k důslednějšímu kriminalizování a stíhání prostého smilstva, jež se dostávalo do konfliktu s nastíněným ideálem uzavření manželství. Zejména na příkladu akceptace potridentských změn svatebního obřadu ukázal, že je někteří poddaní třeboňského panství nevzali za své (bez ohledu na to, zda záměrně či nikoliv) ani po více než sto letech od jejich vyhlášení.

Při charakteru své práce se doktorand logicky nemohl vyhnout jedné z klíčových oblastí historickoantropologického bádání – otázce cti. Přesvědčivě prokázal, že i pro poddané na venkově – zvláště pak pro ženy - bylo zachování cti z mnoha ohledů velmi důležité. Její ohrožení, resp. ztráta mohly mít negativní dopad nejen na provinivšího se jedince, ale i na jeho rodinu, popř. domácnost, z níž pocházel. Na druhé straně hrozba ztráty počestnosti dívky mohla vést k prolomení dřívějšího zákazu sňatku páru ze strany rodičů. Sňatek byl pravděpodobně nejlepším prostředkem obnovy pošramocené ženiny cti. V určité míře tuto roli mohly sehrát i peníze. Na tomto místě lze jen litovat, že autor neprovedl, resp. neúplnost pramenů mu nedovolila provést hlubší analýzu sociálně ekonomických poměrů delikventů, resp. rodin (domácností), z nichž pocházeli, která by mohla určit, zda se v případě zkoumaných deliktů jednalo o reálné ohrožení cti mužů a žen ze všech majetkových vrstev vesnického obyvatelstva nebo jen z některých. Obdobnou analýzu postrádám i ve výzkumu zaměřeném na obranné strategie obviněných ze smilstva a cizoložství.

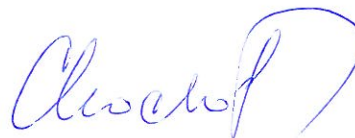
Právě problematika obranných strategií stojí v centru Dibelkova badatelského zájmu. Jeho prostřednictvím se s úspěchem snaží přiblížit k mentalitě nejen jednotlivých provinilců, ale postihnout i názory okolí (rodičů, sousedů, představitelů obce aj.) projevující se například mírou intenzity výkonu sociální kontroly apod. Autor předložil v práci rozmanitou škálu obranných postupů obviněných mužů i žen, kteří i v této pro většinu z nich mezní životní situaci měli několik možností, jak na ni „aktivně“ reagovat. V rozpravě by se měl doktorand vyjádřit k otázce, do jaké míry byly použité strategie „vlastním dílem“ obviněného a do jaké míry byly převzaty od jiných osob (kromě spolupachatelů).

Ze závěrečné kapitoly práce, v níž se autor soustředil především na fungování sociální kontroly na venkově, na kulturu mladých a reflexi pohlavního styku a těhotenství, z mnoha zajímavých autorových poznatků bych především ocenil jeho přiblížení některých konkrétních okolností a míst výkonu sociální kontroly na venkově (společné praní prádla, různé prostory ke spánku pro mužskou a ženskou čeládku apod.), jež byly, na rozdíl například od kostela a hospody, dosud literaturou opomíjeny.

O formální stránce studie se zmíním jen stručně. Práce je napsána na velmi dobré stylistické a jazykové úrovni. Drobných pochybení je jen nepatrné množství: na s. 45 by mělo být nahrazeno slovní spojení *neprovdaní muži a ženy* slovy *neženatí muži a neprovdané ženy*, letovickou a velkobítešské smolné knihy nelze označit za jihomoravské knihy (s. 21), Letovice (Letovicko) se nacházejí na severozápadní a Velká Bíteš (Velkobítešsko) na západní Moravě.

Závěrem mohu konstatovat, že i přes několik výše uvedených připomínek hodnotím rukopis jako cenný příspěvek k poznání dějin raně novověkého venkovského prostředí, a proto **doporučuji** práci pana Jaroslava Dibelky k obhajobě.

V Brně dne 6. dubna 2010

PhDr. Bronislav Chocholáč, Dr.
Historický ústav Filozofické fakulty
Masarykovy univerzity v Brně